

Nr 265.

Av herr Ohlon, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående löne- och pensionsreglering för professorer och vissa andra akademiska lärare m. fl.

I Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen nr 12 den 28 december 1951 angående löne- och pensionsreglering för professorer och vissa andra akademiska lärare m. fl. förekommer å s. 55 och 56 följande uttalande rörande den till Göteborgs högskola donerade "Emily Wijks fond".

"Till innehavare av sådana professorsämbeten vid Göteborgs högskola, som inrättats före den 1 januari 1917, kunna utgå särskilda lönetillägg ur Emily Wijks fond. Av denna fonds avkastning, som år 1950 uppgick till 15 700 kronor, skola 10 procent läggas till kapitalet, 18 procent användas till upprättande av docentstipendier samt återstoden, 72 procent, användas till förbättrande av lönerna åt innehavare av nyssnämnda professorsbefattningar, under förutsättning att dessa professorer av andra medel åtnjuta minst motsvarande löneförmåner som i allmänhet gälla för innehavare av professor vid universitet. Av de nuvarande 18 ordinarie professurerna vid Göteborgs högskola ha 15 tillkommit före den 1 januari 1917. För närvarande utgå emellertid från fonden lönetillägg endast till 10 professorer med 800—1 000 kronor per år. Avkastningen av fonden har i avvaktan på närmare utredning rörande tolkningen av donationsvillkoren icke upptagits å inkomststaten för Göteborgs högskola. Till innehavarna av två professorer utgick före 1949 lönetillägg om 1 000 kronor från andra medel. För att dessa båda befattningshavare icke skulle lida inkomstminskning i samband med att de vid universitetens gällande avlöningsbestämmelserna år 1949 genomfördes vid Göteborgs högskola beslöts, att de skulle erhålla personliga lönetillägg å 1 000 kronor vardera av statsmedel. Samtliga nu nämnda lönetillägg synas böra upphöra i den mån befattningshavarna övergå å det nya avlöningssystemet. Frågan om dispositionen i framtiden av omförmälda fond torde få upptagas i annat sammanhang."

Då propositionen rörande den här berörda frågan tydligen vilar på den uppfattningen, att de från fonden utgående lönetilläggen till innehavarna av vissa professorer vid högskolan vore av beskaffenhet att kunna i samband med avlöningsreglering indragas, får jag, som icke kan godkänna denna uppfattning, framhålla följande.

Rörande fondens karaktär återoppar jag i första hand den utredning och det uttalande i frågan, som högskolans styrelse framlagt i en underdånig skrivelse den 12 juni 1950 av följande lydelse.

”Till Konungen.

Kungl. Maj:t har i nådiga brevet till statskontoret den 30 juni 1949 angående anslag för budgetåret 1949/50 till Stockholms och Göteborgs högskolor anbefallt styrelsen för Göteborgs högskola att, med beaktande av vad chefen för ecklesiastikdepartementet anfört i proposition 1949: 163, s. 102 f., utreda frågan om den tolkning, som bör givas bestämmelserna för Emily Wijks fond, samt att med denna utredning till Kungl. Maj:t inkomma. Det åsyftade uttalandet av departementschefen rörde styrelsens förslag att ur staten utesluta vissa fonder, vilkas donationsvillkor begränsa avkastningens användning för vissa bestämda ändamål. Beträffande Emily Wijks fond anförde departementschefen:

’Om och i vad mån avkastningen av Emily Wijks fond bör upptagas i staten bland högskolans egna inkomster, är beroende av den tolkning som bör givas bestämmelserna i det till grund för fonden liggande gåvobrevet. Denna fråga synes mig böra närmare utredas genom högskolans styrelses försorg. I detta läge anser jag mig icke nu böra inräkna denna avkastning bland högskolans egna inkomster.’

Med anledning härav får styrelsen efter lärarerrådets hörande anförda följande.

Den fond, som chefen för ecklesiastikdepartementet här åsyftar, hänförs sig till den av styrelsen den 8 februari 1919 mottagna och av stadsfullmäktige i Göteborg den 27 februari samma år godkända donation, som grundats genom ett så lydande gåvobrev:

’Till styrelsen för Göteborgs Högskola.

Härmed har jag nöjet att såsom gåva till Göteborgs Högskola överlämna dels 200 000 kronor i Göteborgs stads 6 % obligationer av år 1918, dels kontant 100 000 kronor, sammanlagt 300 000 kronor, att under namn av ’Emily Wijks fond’ förvaltas och redovisas skild från Högskolans övriga fonder.

Av fondens årliga avkastning skall en tiondel läggas till kapitalet, vilket aldrig får minskas.

Av återstående ränteavkastning skola fyra femtedelar enligt Styrelsens närmare bestämmande användas till förbättrande av lönerna åt innehavare av sådana professorsämbeten vid Högskolan, som upprättats före den 1 januari 1917, dock under förutsättning att dessa professorer av andra medel beredas minst motsvarande löneförmåner, som i allmänhet gälla för innehavare av professorsämbeten vid statens universitet.

Återstående femtedel av ränteavkastningen skall användas till upprättande av docentstipendier enligt de närmare bestämmelser, som Styrelsen äger meddela.

Göteborg den 7 februari 1919.

Emily Wijk
född Dickson.’

Enligt donationsbrevet skall fonden ’förvaltas och redovisas skild från högskolans övriga fonder’. Redan härigenom torde donatrix få anses hava åsyftat att föreskriva ett villkor, som ställer fonden utanför de medel, vilkas avkastning må ’upptagas i staten bland högskolans egna inkomster’.

Långt viktigare än denna föreskrift om donationsmedlens förvaltning och redovisning äro emellertid, när det gäller gåvobrevets tolkning, de klara och uttryckliga villkor, som där äro givna om avkastningens till bestämda ändamål begränsade användning.

När beträffande viss del av ränteavkastningen föreskrivits, icke blott att den skall användas till förbättrande av lönerna åt innehavarna av vissa professorsämbeten, utan också, att denna löneförbättring skall utgå 'under förutsättning att dessa professorer av andra medel beredas minst motsvarande löneförmåner, som i allmänhet gälla för innehavare av professorsämbeten vid statens universitet', är härmed tydligt uttryckt, att löneförbättringen skall i sin helhet tillkomma *utöver* den i allmänhet gällande professorslönen. Villkorets formulering är härvidlag otvetydig, och något behov av att söka tolkningsgrunder i de motiv, som föranlett donationen, torde därför knappast föreligga. Ett klarläggande av *donatrix'* avsikt ger dock förklaring, varför donationen försetts med ifrågasvarande villkor. Följande citat från den punkt i högskolans årsredogörelse för läsåret 1918—1919, där donationen behandlas, må därför belysa frågan:

'Önskvärdheten av att högskolans lärare erhålla en något högre avlöning än statsuniversitetens, är grundad redan däruti, att levnadskostnaderna i ett större samhälle givetvis städse ställa sig högre än i smärre. Behovet av en sådan ökning har under senare tid gjort sig allt mer gällande i den mån konkurrensen om lärarekrafterna från universiteten blivit starkare. Med sina ofta rikare utrustade institutioner och sina möjligheter till mångsidigare umgänge med kolleger inom olika fack kunna dessa alltid utöva en mäktig lockelse, men strävandena att uppehålla nivån inom lärarekåren skola kraftigt understödjas genom den nu beredda hjälpen.'

Lika klart är det andra donationsändamålet, upprättande av docentstipendier, angivet, och någon tvekan om tolkningen av gåvobrevet kan alltså icke heller härvidlag föreligga.

Vid angivna förhållanden måste gåvobrevet givas en sådan innebörd, att avkastningen av Emily Wijks fond icke får i staten upptagas bland högskolans egna inkomster.

Göteborg den 12 juni 1950.

Underdånigst

Styrelsen för Göteborgs högskola

Malte Jacobsson

/ J. Viktor Johansson."

Frågan har ännu en gång av styrelsen behandlats i ett underdånigt yttrande den 15 maj 1951, där styrelsen på följande sätt bemöter ett av kungl. statskontoret gjort uttalande.

”Till Konungen.

Genom nådig remiss den 3 april 1951 har styrelsen för Göteborgs högskola beretts tillfälle att avgiva yttrande med anledning av vad statskontoret anfört i ärendet angående tolkning av bestämmelserna rörande den till högskolan donerade 'Emily Wijks fond'.

I anledning härav får styrelsen, med återställande av remisshandlingarna, i underdånighet anföra följande.

Beträffande den del av fondens avkastning, som enligt donatrix' bestämmelser skall användas till förbättrande av lönerna åt innehavare av sådana professorsämbeten vid högskolan, som upprättats före den 1 januari 1917, har statskontoret uttalat, att donatrix' avsikt med de av henne föreskrivna villkoren syntes hava varit, att den för ändamålet avsedda delen av avkastningen skulle utgöra ett lönetillägg åt dessa befattningshavare såsom kompensation för de högre levnadskostnaderna i en storstad, jämfört med universitetsstäderna. Även om denna synpunkt icke varit för donatrix främmande, synes det styrelsen uppenbart, att det icke varit enbart denna, som legat bakom donationen och de därmed förenade villkoren. Vad det gällt har varit att stärka Göteborgs högskolas konkurrenskraft i förhållande till universitet och andra högskolor, med andra ord öka dess möjlighet att förvärva och behålla förstklassiga lärarekrafter. En dyrortsgraderad avlöning ger visserligen ersättning för de i en storstad högre levnadsomkostnaderna men ger icke den extra förmån, som donatrix åsyftat för att motverka den lockelse, som universiteten utöva genom större bibliotek och rikare utrustade institutioner i övrigt samt genom möjligheterna till mångsidigare umgänge med kolleger inom olika fack. Styrelsen kan därför icke medgiva, att frågan om den framtida användningen av fondens avkastning kommer i ett sådant nytt läge genom en dyrortsgradering av professorslönerna, att avsikten med donationen med en dylik gradering tillgodoses och att därigenom behovet av dess fortvaro såsom en självständig fond utanför högskolans inkomststat upphör.

Ur behovsynpunkt föreligga måhända icke lika starka skäl för bibehållandet utanför inkomststaten av den del av fondmedlens avkastning, som avser upprättande av docentstipendier, detta under förutsättning att högskolans behov av dylika i annan ordning fullt tillgodoses. Men både för denna del och för den del, som åsyftar professorslönernas förstärkning måste donatrix' uttryckliga vilja respekteras. Och, såsom Uppsala universitets drätselnämnd med instämmande av kanslern för rikets universitet och av justitiekanslern framhållit, fondens avkastning bör uteslutas ur högskolans stat, då enligt donatrix' vilja de utgifter, som skola bestridas av denna avkastning, icke få inverka på storleken av statens eller Göteborgs stads bidrag till högskolan.

Styrelsen vidhåller alltså bestämt sin mening, att donationsvillkoren icke kunna givas annan innebörd, än att avkastningen av Emily Wijks fond icke till någon del får upptagas i staten för högskolans inkomster. Vid detta förhållande får styrelsen också bestämt bestrida, att såsom statskontoret föreslagit tolkningen av bestämmelserna för fonden upptages till förnyad omprövning i samband med statsmakternas definitiva ställningstagande till förslaget om lönerreglering för professorerna.

Avskrift av bestämmelser, som styrelsen på sin tid meddelat rörande de på fondmedlen grundade docentstipendierna bifogas. Framhållas må,

att de bestämmelser, som styrelsen i övrigt med stöd av donationsföreskrifterna meddelat, endast beröra storleken av årsbeloppen för de olika ändamålen.

Göteborg den 15 maj 1951.

Underdånigst

Å Göteborgs högskolas styrelses vägnar

Per Nyström

/ Nils Björkman."

Yttrandet av den 15 maj 1951 avser visserligen i fråga om lönetilläggen närmast att framhålla, att en förbättring av professorslönerna vid högskolan genom dyrortsgradering icke, såsom statskontoret velat göra gällande, skulle giva frågan om den Wijkska fonden och användningen av dess avkastning ett nytt läge. Frågan ligger emellertid icke annorlunda till om den i propositionen föreslagna löneregleringen genomföres.

Av donationsbestämmelserna framgår, att de utgifter, som skola bestridas av fondens avkastning, icke få inverka på statens eller Göteborgs stads bidrag till högskolan och därför icke böra intagas i högskolans stat. Detta har också uttryckligen betonats av såväl kanslern för rikets universitet som justitiekanslern. När donationsbrevet direkt såsom en förutsättning för de ur fonden utgående lönetilläggen angiver, att de professorer, som äga uppbära dessa tillägg, skola av andra än fondmedlen beredas minst samma löneförmåner, som i allmänhet gälla för innehavare av professorsämbeten vid statens universitet, bör detta respekteras. Som en allmän princip gäller ju, att ändring av donationsändamål icke får äga rum utan att sådana förhållanden inträtt, att det ursprungliga donationsändamålet icke längre kan uppfyllas eller att detta förlorat sin mening. Intetdera är här fallet, något, som den av styrelsen i ovanintagna yttrandet förebragta utredningen klart utvisar.

Här må särskilt betonas den av styrelsen framhållna betydelse lönetilläggen från Wijkska fonden haft och ha för högskolans förvärvande och behållande av förstklassiga lärarkrafter. Sålunda kan med säkerhet antagas, att när framstående vetenskapsmän sökt professur vid högskolan eller mottagit kallelse till sådan, vetenskapen om den extra löneförmånen från fonden verkat lockande. Möjligheten för högskolan att förmå förstklassiga krafter att mottaga kallelse dit skulle med sannolikhet avsevärt minskas, om rätten till lönetillägget bortföle. Detta tillägg har visat sig för högskolan gagneligt också på det sätt, att det i flera fall hjälpt högskolan att få behålla professorer, som mottagit erbjudande om kallelse till universitet eller andra högskolor.

Både ur rent rättslig synpunkt och av behovsskäl må alltså framhållas det oberättigade i att låta lönetilläggen ur Wijkska fonden upphöra i samband med att befattningshavarna övergå å det nya avlöningssystemet.

Skulle genom en dylik åtgärd de professorer, som redan kommit i åtnjutande av lönetillägg ur fonden innan nya avlöningsbestämmelser trätt i kraft, berövas den förmån de sålunda erhållit utöver den normala avlöningen, skulle detta framstå såsom särskilt betänkligt. Den allmänna löneförbättring, som i propositionen åsyftas och som givetvis högskolans lärare med glädje och tacksamhet emotse, innebär nämligen icke i någon mån gottgörelse för den mistning av det särskilda lönetillägg, som utgår från Emily Wijks fond.

Hur donatrix' efterkommande se på saken, framgår av följande av hennes dotter, fru Mary von Sydow gjorda uttalande:

”Då det kommit till min kännedom, att Kungl. Maj:t i en till Riksdagen avlåten proposition ifrågasatt att de lönetillägg, som i enlighet med gällande donationsbestämmelser för Emily Wijks fond utgå från avkastningen av fonden till innehavarna av sådana professorsämbeten vid Göteborgs Högskola, som inrättats före den 1 januari 1917, skulle komma att indragas i samband med föreslagen lönereglering för akademiska lärare, har jag i egenskap av dotter till donatrix härmed velat uttala min bestämda gensaga mot en dylik åtgärd såsom stridande mot donatrix' i donationsbrevet klart uttalade vilja liksom mot varje ändring i dispositionen av nämnda fond.

Göteborg den 24 januari 1952.

Mary von Sydow f. Wijk.”

En sammanfattning av det anförda ger vid handen,

att donationsvillkoren givit Emily Wijks fond en ställning, skild från Göteborgs högskolas övriga fonder, varför densammes avkastning icke utan att dessa villkor överträdas kan inräknas bland högskolans egna inkomster,

att användningen av fondens ränteavkastning är i donationsbrevet så tydligt angiven, att ingen tvekan om avsikten bör kunna föreligga,

att när huvudändamålet med fonden angivits utgöra förbättrande av lönerna åt innehavare av sådana professorsämbeten vid högskolan, som upprättats före den 1 januari 1917, dock under förutsättning att dessa professorer av andra medel beredas minst motsvarande löneförmåner, som i allmänhet gälla för innehavare av professorsämbeten vid statens universitet, detta varit betingat av sakskaäl, som alltjämt äga full giltighet,

att en donations ändamål icke få ändras, så länge de kunna uppfyllas och icke förlorat sin mening, och att intill dess en sådan ändring i vederbörlig ordning kommit till stånd avkastningen skall för det ursprungliga ändamålet användas,

att alltså både ur rättslig synpunkt och av sakliga skäl de åt vissa professorer från fondens avkastning utgående lönetilläggen böra äga bestånd oberoende av allmänna löneregleringar, samt

att ur rättvisesynpunkt såsom särskilt betänkligt skulle framstå in-
dragningen av de ifrågavarande lönetilläggen för de professorer, som
kommit i åtnjutande av dylika tillägg, innan nu ifrågasatt lönereglering
trätt i kraft.

Jag får alltså hemställa,

att riksdagen vid sitt beslut med anledning av proposi-
tionen nr 12 angående löne- och pensionsreglering för
professorer och vissa andra akademiska lärare m. fl. icke
måtte godkänna förslaget om att de från Emily Wijks
fond utgående lönetilläggen till innehavarna av vissa pro-
fessorsämbeten vid Göteborgs högskola skola upphöra i
den mån befattningshavarna övergå å det nya avlönings-
systemet.

Stockholm den 25 januari 1952.

Sven Em. Ohlön.
